

Banky a jejich úloha v hospodářství země

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- popsat formy peněz
- popsat, co je primární a sekundární finanční činnost
- pojednat o poslání a základních činnostech komerčních bank
- pojednat o významu a poslání centrální banky

Po prostudování této kapitoly poznáte:

- formy peněz
- funkce obchodních bank
- funkce a postavení centrální banky

V ekonomickém životě domácností, firem i státu plní banky nezastupitelnou roli. Banky realizují platební styk mezi jednotlivými ekonomickými subjekty, umožňují tedy přesuny peněz. Druhou hlavní funkcí obchodních bank je poskytování úvěrů a půjček. Banky tak umožňují fungování tržního hospodářství v rozsahu nejen celého národního hospodářství, ale prakticky v rámci světové ekonomiky.

Formy peněz

V rámci každodenního ekonomického života, v procesech neustálé tvorby národního produktu (souhrnu všeho zboží a služeb), v procesech rozdělování a přerozdělování hodnot se setkáváme s tzv. **reálnými penězi**. Ty se vyskytují nejen ve formě hotovostní peněžní masy (zjevné formy peněz v podobě bankovek a mincí), ale i jako **bezhotovostní přesuny peněz** (číselnými zápisy na kontech) mezi jednotlivými ekonomickými subjekty.

V rámci určitého časového úseku je možné sledovat tok výrobků, výrobních faktorů a služeb, který je v protisměru provázen tokem peněz.

Všechny ekonomické procesy společnosti, které se týkají peněžní masy, mají **peněžní charakter** a jsou prováděny prostřednictvím **peněžních operací**.

Reálné a ideální peníze

- **Reálné peníze** – představují skutečné peníze, které mají konkrétní obsah v podobě bankovek, mincí při hotovostních peněžních operacích, popřípadě se jedná o přesuny skutečných peněžních prostředků z účtu na jiný účet (nebo jiné účty) ve formě tzv. **bezhotovostních peněžních operací**. Je však třeba si uvědomit, že i bezhotovostní platba znamená ve fázi výběru příjem bankovek či mincí. Manipulace s reálnými penězi představuje **primární finanční činnost**.

- **Ideální peníze** – představují naopak podobu peněz při sestavování rozpočtů pro příští období, při sestavování finančních plánů podniků, výpočtů pojistných plánů, stanovení očekávané výnosnosti, přepočtů valutových a devizových kurzů atd. Manipulace nebo výpočty s ideálními penězi představují tzv. **sekundární (druhotnou) finanční činnost**.

Do sekundární finanční činnosti zařazujeme také veškeré kontroly průběhu a výsledků primární finanční činnosti, jako jsou například daňové kontroly, kontroly sociálního a zdravotního pojištění, kontroly pojišťoven při uplatnění pojistek atd.

Vznik bank

Reálné peníze (ať už ve formě drahých kovů nebo bankovek) vždy znamenaly a znamenají pro své držitele formu bohatství. Jejich vlastnictví nebo držba většího množství vyžaduje bezpečnostní opatření proti odcizení. Tato opatření se historicky vyvíjela a vedla až ke vzniku bank.

SOUVISLOSTI

Vzájemná závislost toku výrobků (služeb) ve vztahu k toku peněz

Proces tvorby hodnot se uskutečňuje prostřednictvím několika aktů prodeje a nákupu zboží či služeb za peníze, než se postupně vytvářejí finální zboží dostane ke konečnému spotřebiteli.

Z DĚJIN

Jak se vyvíjela opatření k ochraně majetku a peněz

Pro držitele většího množství peněz (či majetku obecně) byla jejich ochrana důležitým faktorem již od pradávna. Bylo to zcela nezbytné u zlatníků, klenotníků a obchodníků se zlatem. Ve středověké Anglii začali klenotníci poskytovat ostatním lidem, především řemeslníkům, novou službu – **úschovu peněz** (tehdy ve formě zlatých mincí) ve svých vlastních trezorech a proti těmto peněžům začali majitelům mincí vydávat **potvrzení o vkladu peněz**. Určitá část klenotníků se pak začala věnovat výhradně této činnosti (tj. úschově peněz, jejich převodům mezi jinými osobami, platbami atd.), a tak postupně vznikly operace na peněžním trhu. Vznikl nový druh podnikání na peněžním trhu, který byl podmíněn úschovou peněz a vydáváním potvrzení, vznikly tím první banky a bankovníctví.

► BANKOVKA

Bankovka je cenným papírem vydávaným centrální bankou. Nese určitou peněžní částku a představuje bezúročný platební prostředek.

Z DĚJIN

Historie vývoje bankovek

První papírové peníze pocházejí z Číny, byly vydány v roce 650 císařem Kao Tsungem. Četní mořeplavci popisují použití papírových platidel i v Persii a Japonsku (13. století).

Bankovky vznikly z původních směnek vydávaných bankou odstraněním termínu splatnosti. Původní směny byly termínované – ve středověku i počátkem novověku byly směnitelné například za uložené zlato či jiné hodnoty, a to k danému termínu splatnosti.

Bankovky byly směnitelné již obecně kdykoliv při předložení, a to doručitelem (předkladačem) bankovky. Odstraněním termínování tohoto cenného papíru se **bankovky staly velmi rychle univerzálním platebním prostředkem**, kýmkoliv ochotně přijímaným, neboť každému držiteli se pak umožnil přístup k hodnotě, již byl tento cenný papír kryt.

POJEM

► TEZAUROS (THESAURUS)

Pojem **tezauros** pochází z latiny a značí **pokladnici, poklad**.

SOUVISLOSTI

Centrální banka v České republice

Centrální banka v ČR sídlí v Praze v ulici Na příkopě pod názvem **Česká národní banka**. Je řízena bankovní radou v čele s guvernérem. Všechny členy bankovní rady ČNB jmenuje přímo prezident republiky, a to na šestileté funkční období. Členové bankovní rady se pravidelně účastní zasedání vlády, nejsou však její součástí.

Česká národní banka má v bankovní soustavě formální, ale především neformální **autoritu**. I když řadu pokynů vydává pouze ve formě doporučení, jsou respektována.

Místo hotových peněz se postupně začalo používat **potvrzení o vkladu peněz**, což se stalo **transakčním prostředkem přijímaným při platbách**.

Toto potvrzení je vlastně směnkou vydanou bankou – například pokud přijme vklad peněz v hotovosti. Tyto směnky se vývojem přeměnily v další typ peněz, tj. **úvěrové peníze** neboli **bankovky**.

Protože bankovky byly kryty zlatem, představovaly **nominálie (čísla) uvedené na bankovce přesný objemový ukazatel směnitelného zlata**.

Bankovky začaly velmi rychle plnit veškeré funkce peněz a umožnily rozvoj moderních peněžních soustav. **Bankovky**, které byly kryty zlatým obsahem, znamenaly ve svém počátku naprosto novou kvalitu v dějinách peněz, především proto, že **přesně číselně vyjadřují základní funkci peněz, tzn. ekvivalenci hodnoty**.

V těchto souvislostech platí, že čísla jsou lehce poměřitelná – obsah zlata se dal vyjádřit na nejmenší možné hodnoty, a bankovky tedy začaly splňovat další požadavek na moderní peníze, tj. **přesné vyjádření hodnot a dělitelnosti na každý gram zlata**. Současně začaly plnit i **funkci pokladu (tzv. tezauru)**, neboť byly **kdykoliv a kterýmkoliv držitelem směnitelné za zlato**. Tyto vlastnosti přispěly k tomu, že tisk bankovek se rozšířil a tyto cenné papíry představovaly obrovský pokrok v rozvoji obchodu, služeb a podnikání.

Regulace oběhu bankovek

Je samozřejmé, že **počet bankovek obíhajících v zemi je třeba nějak regulovat**, stejně tak jako tomu bylo v předcházejícím případě s ražbou mincí. A vzhledem k tomu, že různé bankovky obíhaly uvnitř jednoho státu, právě stát (panovník) si vyhradil právo tuto regulaci uskutečnit.

K tomuto účelu zřídil stát tzv. **centrální (emisní, cedulová, státní atd.) banku**, která získala výhradní právo emitovat (tisknout) bankovky.

Pokud chtějí běžné obchodní banky získat bankovky (tj. hotové peníze), mohou tak dosáhnout jen přijetím úvěru od centrální (emisní) banky.

Funkce a postavení centrální banky

Existence centrální banky je známkou měnové samostatnosti státu.

Centrální banka určuje, vymezuje a koordinuje celkovou státní měnovou a úvěrovou politiku.

Z hlediska svého postavení mezi rozhodovacími orgány státu může být její postavení různé, v převážné míře však bývá deklarována **nezávislost centrální banky na vládě**, tak je tomu i v ČR.

Českou centrální bankou je **Česká národní banka**.

Povinnostmi centrální banky jsou **regulace množství a oběhu peněz v ekonomice a zajištění ekonomické rovnováhy mezi úsporami (vklady) a poskytovanými úvěry**.

Mezi hlavní funkce centrální banky spadá například:

- je bankou emisní, jako jediná má monopol na tisk peněz,
- vydává peníze do oběhu a stahuje peníze z oběhu,
- určuje kurz domácí měny k ostatním měnám,
- hospodaří s devizovými rezervami a zásobou zlata,
- provádí bankovní dohled nad obchodními bankami, vydává pro ně obecně platné předpisy a pokyny.

Z DĚJIN

Vývoj bankovníctví na našem území

Vývoj samostatného bankovního sektoru byl samozřejmě spjat s rozpadem Rakousko-Uherska a vznikem Československého státu.

V roce 1919 vznikl **Bankovní úřad při ministerstvu financí**, do jehož kompetence spadala (kromě problematiky měnové odluky od rakousko-uherské koruny) správa peněžního oběhu (včetně dvojí emise peněz) a státního dluhu. Na obrázku vidíte bankovku v hodnotě pěti korun československých z II. emise z roku 1921.

Až od 1.4.1926 zahájila činnost nezávislá ústřední banka, kterou byla **Národní banka československá**. Převzala i roli emisní banky a během období první republiky čítala její síť (kromě centrály v Praze a Bratislavě) na 34 filiálék ve větších městech a více než 140 poboček po celém území Československa. Za období protektorátu byla zcela podřízena německé finanční politice. Po osvobození v roce 1945 byla činnost banky obnovena, přičemž pod názvem **Česká národní banka** funguje dodnes.

Co se týká **komerčních bank**, i ty prošly význačným vývojem. Již od počátku samostatnosti čs. státu působilo na našem území více než 300 obchodních bank (většinou v podobě akciových společností). Období světové hospodářské krize znamenalo výrazný útlum jejich činnosti – řada těchto finančních ústavů zkrachovala. Po této redukci se v druhé polovině 30. let minulého století většina objemu akciového kapitálu i soukromých vkladů koncentrovala do sedmi největších komerčních peněžních ústavů (jmenovitě např. **Živnobanka**, **Česká banka Union**, **Česká průmyslová banka** apod.). Na snímku vidíte objekt Živnobanky v Praze z roku 1922.

Období okupace „přežila“ pouze Živnobanka, ostatní byly zcela v područí říšského bankovního systému. Některé z nich na krátkou dobu po osvobození v roce 1945 obnovily svoji činnost; po jejich znárodnění v roce 1948 byl celý systém bankovníctví soustředěn do rukou státu. Teprve po roce 1989 se celý sektor komerčního bankovníctví obnovil až do dnešní podoby.

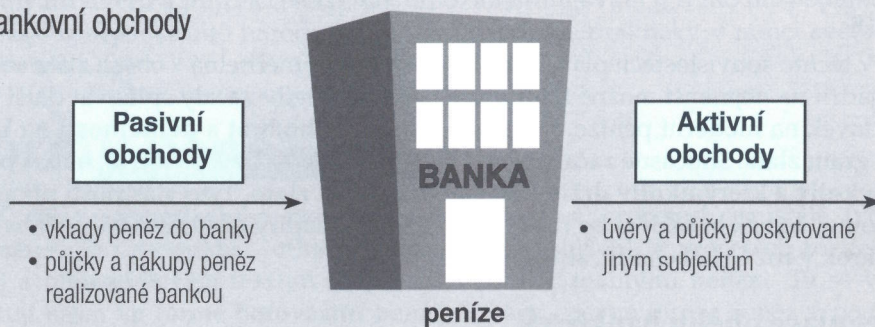
Funkce komerčních (obchodních) bank

Kromě centrální banky působí na peněžním trhu i další bankovní instituce. Jedná se o **komerční, obchodní banky**. I ony (obdobně jako centrální banka) prošly svým **postupným historickým vývojem**.

Běžná obchodní banka vystupuje jako specializovaná firma obchodující na peněžním a finančním trhu.

Předmětem jejího zájmu jsou peníze a hodnoty peníze představující (cenné papíry). Banka na jedné straně **přijímá vklady** (provádí **pasivní obchody**), na druhé straně **poskytuje úvěry** (provádí **aktivní obchody**).

Bankovní obchody

Kromě těchto základních funkcí provádí navíc bankovní služby, a to především:

- **zajišťuje platební a zúčtovací styk svým klientům,**
- **spravuje jmění svých klientů,**
- **poskytuje depozitní služby,**
- **operuje s cennými papíry,**
- **provádí směnářenskou činnost apod.**

Podívejme se proto na základní operace a nástroje běžné obchodní banky. V České republice je na peněžním trhu v současné době činných přibližně šedesát bank, mnohé mají své pobočky (kampeličky, filiálky) v mnoha místech republiky, některé mají i na úrovni bývalých okresních měst i více než jednu budovu.

Banka, která poskytuje všechny bankovní služby, aniž se specializuje na některou z nich jako prioritní, je **označována jako obchodní (komerční) banka**.

Vedle těchto klasických bank existují i **banky různě specializované**, jako například **banky investiční, hypoteční** apod. Prakticky všechny však tyto základní služby poskytují vždy, rozdíl je spíše v rozsahu a ceně těchto služeb.

Úvěry

Základním nástrojem aktivních obchodů komerčních obchodních bank je **poskytování úvěrů**.

Úvěr je považován za nástroj, který umožňuje firmám překlenout nesoulad mezi dobou, kdy nutně potřebují finanční zdroje, a okamžikem, kdy je vytvoří.

Právě proto, že úvěr umožňuje překlenutí určitého časového horizontu mezi nedostatkem volných finančních prostředků a jejich tvorbou, stává se akcelerátorem technického a technologického pokroku (firem a vlastně i celé společnosti), neboť především nové investice jsou dnes, v současné tržní ekonomice, nemyslitelné bez tohoto nástroje.

Úvěry dělíme na **obchodní a finanční**. Banky poskytují firmám především **finanční úvěry** (které z časového hlediska rozlišujeme na **úvěry krátkodobé a dlouhodobé**), osobám pak **úvěry spotřebitelské**. V rámci této učebnice zmíníme pouze charakteristiku úvěrů z časového hlediska a úvěry spotřebitelské.

Krátkodobé úvěry

Zajišťují **krytí krátkodobých potřeb** (tj. do jednoho roku). Je běžnou skutečností, že příjmy firem nejsou často v časovém souladu právě s okamžikem, kdy je potřeba uhradit dodavatelské faktury. Pro překlenutí nedostatku disponibilních finančních prostředků firma banku požádá o **poskytnutí krátkodobého úvěru**.

Dlouhodobý úvěr

Můžeme rovněž použít pojem **dlouhodobé financování**, které je **spjato s investiční výstavbou**. Hospodářská činnost totiž vyžaduje mít kromě vlastních prostředků i prostředky další – **cizí zdroje**.

V takovýchto případech je firma nucena obrátit se na některý peněžní ústav, tj. na obchodní banky, spořitelny, popřípadě jiné finanční skupiny s žádostí o **poskytnutí dlouhodobého úvěru**, jehož splatnost je rozložena do více let).

Kromě toho, že firma potřebuje investovat do svého rozvoje, může nastat i situace, kdy se naopak dostane do stavu, kdy není schopna plnit své závazky – například z důvodu neplnění závazků ze strany odběratelů. Tento jev, který je v současné době velmi rozšířený a víceméně i charakteristický pro každou transformující se ekonomiku, se nazývá **druhotná platební neschopnost**. Firma se však může, a to většinou vlastní vinou, dostat i do tzv. **primární platební neschopnosti**, kdy rovněž není schopna dostát svým závazkům a platit včas věřitelům. I v takových případech může požádat příslušnou peněžní instituci o poskytnutí úvěru, s jehož pomocí se snaží překlenout toto problematické období.

Nutno zmínit ještě jednu formu úvěru, která je předmětem zájmu občana – spotřebitele a slouží k nepodnikatelským účelům. Jedná se o tzv. **spotřebitelský úvěr**.

Spotřebitelské úvěry

Poskytnout jej může jak komerčně zaměřená banka, tak i finanční instituce nebankovního charakteru (mající příslušnou licenci udělenou ministerstvem financí). Většinou se jedná o finanční částku, o kterou spotřebitel požádá v souvislosti s krytím svého nákupu (typicky například dovolené, vozidla, spotřebního zboží pro vybavení domácnosti). Může (ale i nemusí) být zajištěn tzv. **ručením**. Spotřebitel tím pak vlastně **ručí za splnění své povinnosti splatit poskytnutý úvěr**. Může mít podobu např. **ručení nemovitostí** nebo musí spotřebitel „sehnat“ k poskytnutí úvěru tzv. **ručitele**, který v případě jeho neschopnosti splácet po něm přebírá tyto povinnosti.

Shrnutí kapitoly

- Peníze vystupují v podobě tzv. **reálných peněz** (přesuny skutečných peněžních prostředků) a **ideálních peněz** (plánovací a kontrolní činnosti finančních plánů, měnové kurzy apod.).
- **Centrální banka** určuje, vymezuje a koordinuje celkovou státní měnovou a úvěrovou politiku. Centrální banka uděluje obchodním bankám licenci k provozu a má i právo licenci případně odnímat. Reguluje oběh peněz na trhu.
- Banka je specializovaná firma obchodující na peněžním a finančním trhu.
- Obchodní banka provádí **aktivní a pasivní obchody**. Hlavními pasivními obchody jsou **vklady občanů a firem** (včetně státních institucí) a **nákupy peněz od centrální banky**. Hlavní aktivní nákupy tvoří **poskytování úvěrů a půjček**.

Souhrn

Náměty pro samostatnou práci

1. Zjistěte, které komerční banky sídlí v místě vašeho bydliště (ve městě, poblíž kterého bydlíte).
2. Představte si, že si chcete vzít spotřebitelský úvěr na nákup elektroniky. Zjistěte, které bankovní (finanční) společnosti je v místě vašeho bydliště poskytují a za jakých okolností. Popřemýšlejte rovněž, co všechno byste si měli o problematice poskytovaného spotřebitelského úvěru zjistit, než podepíšete smlouvu o jeho poskytnutí.

Náměty a tipy pro samostatnou práci

SOUVISLOSTI

Firemní investiční činnost a úvěry

Každá **investice znamená pro firmu finanční zátěž**. Je důležité, aby realizovaná investice přinesla očekávaný efekt v podobě zvýšení produktivity a efektivity činnosti. Zodpovědní pracovníci, kteří mají na starosti investice podniku, tak musejí spočítat **návratnost a efektivitu vynaložené investice**.

Na snímku je sál se sestavou superpočítačů. Tyto výkonné počítače se uplatňují především ve výzkumu při práci se složitými výpočty a simulacemi procesů a jejich pořízení představuje vysokou investiční zátěž (často v řádu mnoha desítek milionů).

SOUVISLOSTI

Možná rizika spotřebitelských úvěrů, rizika odpovědnosti ručitele

V případě čerpání spotřebitelských úvěrů je nutná značná obezřetnost.

Před podpisem smlouvy o spotřebitelském úvěru si musí spotřebitel velmi dobře prostudovat především to, co bude obnášet postupné „vracení“ poskytnuté finanční částky, tedy **výši úroku**, který představuje profit poskytovatele úvěru. Ten je vyjadřován prostřednictvím tzv. **RPSN (roční procentní sazby nákladů)**, bývá počítán pomocí poměrně složitého vzorce a **může činit až desítky procent!**

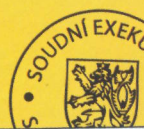
Povinností každé společnosti je sdělit žadateli o spotřebitelský úvěr konečnou výši RPSN.

Rovněž si každý musí velmi dobře rozmyslet, zdali přistoupí na to, aby se stal **ručitelem**.

V případě ztráty solventnosti (schopnosti splácet úvěr) spotřebitele totiž tuto povinnost přebírá beze zbytku ručitel; tedy povinnost splatit poskytovateli úvěru celou poskytnutou částku! Nežádá dochází k tomu, že se i ručitel (kvůli neschopnosti dostát svým ručitelským povinnostem) stává předmětem zájmu exekutora.

EXEKUČNĚ ZABAVENO

Tato věc byla dne **12.10.2010** pojata do soupisu movitých věcí z důvodu

Pozor si dejte rovněž na **sjednávání spotřebitelského úvěru** (nebo i jen poskytnutí informací o něm) **po telefonu**. Většinou voláte na speciálně zpoplatněnou linku, kdy vás třeba i jen informativní telefonát může stát poměrně značnou částku (často i v řádu stokorun za minutu hovoru).